

POSTMODERN SONRASI TARİHÇİLİK EĞİLİMİ

Konuşmacı: Mustafa Alican

Değerlendiren: Emre Özgören

İLEM Tarih Çalışma grubunun gerçekleştirdiği dizi seminerlerin “Postmodern Sonrası Tarihçilik Eğilimi” başlıklı oturumunun konuğu Doç. Dr. Mustafa Alican oldu. Yoğun bir konuşma yapan Alican’ın değerlendirmeleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Postmodern dönemde tarihçilik hakkında konuşmak zor iken postmodern sonrası dönemde tarihçiliği konuşmak karanlıkta yön bulmaya çalışmak olarak ifade edilebilir. Elimizde bugün postmodern tarihçilik diyebileceğimiz herkesin üzerinde ittifak ettiği bir çerçeve çizmek zordur.

Postmodern sonrası kavramının kavramsal karşılığına ilişkin net bir çerçeve çizilmediğini ifade etti. Tarihsel bir hadise salt yaşanmış olduğu için mi yazılmıştır? Kabulüne karşılık salt yazılmış olduğu için mi yaşanmış kabul edilir. Tarihçilik bir anlamda özne olma meselesidir. Öznenin tarihi aynı zamanda tarihçinin tarihi ile alakalı en sağlıklı kavramayı sunar. Özneleşme tarihi modern öncesi ve modern sonrası olarak ikiye ayrılabilir.

Modern öncesi dönem, antik ve eskatolojik dönem olarak ikiye ayrılabilir. Antik dönemde tarih bir çeşit tanrılar ve kahramanlar tarihidir, özne bu tarihin dışarısında tarihin akışını izler konumdadır. İnsan ne kadar kahraman konumuna erişebilirse tarihin öznesi olabilir. Bu dönemde insan tarihin öznesi olmayan, tiyatro izleyicisi durumdadır. Bu dönemde tarih tekerrürden ibarettir. Eskatolojik dönemde antik döneme göre zaman ve mekân kavrayışları değişmiştir. Başlangıç ve son fikirleri, yaratılış ve kıyametin temel motif haline gelmesi, tarihselliğin yerleşmesi ve tanrının tarihin dışına çıkarılması sözkonusudur. Antik dönemde tanrılar insan ile birarada iken eskatolojik dönemde insanın tarihteki konumu güçlenmiştir. Tanrı zaman ve mekân üstüdür. İnsanın dünyada imtihan sürecinde olduğu ve tarihin sonuna hazırlanması gerektiği anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu süreçte tarih öznenin kendisinin dışında bir hedefe hazırlandığı, iyi ile kötünün mücadele alanıdır. Bu anlamda tarih bir rehber metni, nasihatler külliyatına dönüşmüştür.

Modern öncesi dönemde insan tarih açısından edilgen konumdadır. Modernizm ortaçağın yaşam ve inanç tarzına tepki ile ortaya çıkmıştır. Modernizm insanın özgür olduğu fikrine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Modernizmi ortaya çıkaran ise insan aklının mutlaklaştırıldığı aydınlanma sürecidir.

Modernizm ortaçağın yaşam ve inanç tarzına tepki ile ortaya çıkmıştır. Modernizm insanın özgür olduğu fikrine dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Modernizmi ortaya çıkaran ise insan aklının mutlaklaştırıldığı aydınlanma sürecidir.

Modern dönem yeni bir özne kurgusuna sahiptir. Öznenin otoriteye sahip olduğu muktedir olduğu bir kurgudur. Modernizm ilerlemeci, olgucu, akılcı, hümanisttir. İnsanın özerkliğine inanır. İlerlemecilik fikri modernizme paralel olarak gelişmiştir. İnsanın bilgisinin kümülatif olarak biriktiği ve ilerlediği, insanın ilerledikçe daha mutlu olacağı daha özgür olacağı anlayışına sahiptir.

Aydınlanma muktedir özneyi ortaya çıkarmış, muktedir özne modernizmi doğurmuştur. Aydınlanma dönemi filozoflarının düşünce sistemlerinde tanrı merkezde yer alırken kademe kademe tanrıyı saf dışı bırakmışlar ve aklı mutlak hale getirmişlerdir. Daha önce tanrı iler açıklanan bütün alanlar akıl ile doldurulmuş ve açıklanmaya başlamıştır. Modern özne akıl ile birlikte tanrının işine son vermiştir. Öznenin muktedir hale gelmesi, tarihi yapan ve yazan haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. Tarihçi, anlayabilen ve yazabilen bir figür haline gelmiştir. Modernizm ile birlikte tarihçiler hiç olmadıkları kadar güçlü figürler haline gelmişlerdir. Doğa bilimindeki gelişmelerin insan hayatına aktarılması gayesi tarih ve tarihçi figürünü belirleyici olmuştur. Sosyolojik olguların mekanik bir işleyişe sahip olduğu anlayışının ortaya çıkması sonucunda tarihe de fen bilimlerinin oynadığı rolün benzeri verilmiştir. Tarihte de doğa bilimlerinde olduğu gibi kanunların söz konusu olduğu kabul edilmiş, meta anlatıların üretilmesine yol açmıştır. İnsanın kendini sürekli geliştireceğine olan inanç 1. Dünya savaşı sonrasında sarsılmış ve sorgulanır hale gelmiştir. Modernizmin yerleştiği fikirler ve inanç zedelenmiştir. Modernizmin mutlaklaştırdığı, kutsallaştırdığı, evrensel teorilere yönelik kuşku, kültürel farklılıklara yönelik ilgi, evrenselliğe dair kuşku postmodern düşünceyi ortaya çıkarmıştır. Düşünce dünyasında da modern düşünceye yönelik kuşku ortaya çıkmıştır. Aklın tek başına işleyen bir mekanizma olmadığı, total olarak bir insanlık birikim ile var olduğu düşüncesi, tarihselci düşüncenin gelişmesi modernizme ve akılcılığa taarruz başlatmıştır. Postmodern dönemde aklın bir anlamda modern dönemde algılanan ve kavranan bir şey olmadığı idrak edilmiştir. Düşüncede, sanatta, mimaride sadece ilerleme değil geçmişten ve gelecekte yararlanma yönelimi ortaya çıkmıştır. Bilimselliğe, teorilere yönelik kuşku ortaya çıkmıştır. Newton fiziğinin tek doğru olmaktan çıkarılması postmodernizmin önünü açan en önemli unsurlardandır.

Postmodernizmin öznesi olan akla, inanç sarsılmış, ilerleme fikrinden ziyade sürekli devinim halinde olan bir özne haline gelmiştir.

Postmodern tarih anlayışı da bu bağlamda biçimlenmiş, öznenin kendine olan özgüvenini yitirdiği, tarihe ilişkin yazarken kesin konuşmaktan kaçındığı bir saha haline gelmiştir. Tarihin nelğine dair tartışmalar da gündeme gelmiştir. Tarih bir edebi tür müdür, fantezi metni midir? Ya da tarihi metne güvenmek ne kadar mümkündür? Soruları tarihi postmodern dönemde farklı ve kesinlikten uzak bir konuma yerleştirmiştir.

Postmodern sonrası dönem adı altında bir kavram aslında çok net değildir. Postmodernizmin geçildiği artık yeni bir evreye geçildiği yaklaşımı olarak ifade edilebilir. Modernizmin başarısızlığını esas alan postmodernizmin geride kaldığını ifade eden bir terimdir. Modernizm ve postmodernizm birbirini takip eden dönemlerdir. Post-postmodernizm modernizmin farklı bir varyantı olarak tarif edilebilir.

Postmodern dönem öznesinden farklı bir özne anlayışı ile karşılaştığımız bir dönem olarak ifade edilebilir. Postmodern dönemde özne modernizme tepkildir, yerelliğe meraklı, tek tipçiliğe karşıdır. Tarihçilik konu olarak büyük kahramanları anlatmak yerine yerelliğe ve mikro öğelere yönelmiştir.

Bugün özne bütün zeminini kaybetmiş durumdadır. Doğruların, hakikatlerin ve olguların artık tamamen önemini yitirdiği dönemdeyiz. Post-truth dönem olarak adlandırılan bu dönemde postmodern sonrası dönemde model alınabilecek bir hakikat sözkonusu değildir. Taklit ile gerçek olanın arasındaki sınır kalkmış, hakikat hakikati taklit etmeye başlamıştır. Doğru bilgilerden ziyade inşa edilmiş uydurulmuş bilgilerin güçlü olduğu bir vasat sözkonusudur. Doğru bilgi artık kimsenin umurunda değildir. Bugün artık fiziksel olarak insan başka bir şeye dönüşmüş durumdadır. İnsanın kendine olan güveni ortadan kalkmıştır. Modüler bir insan ortaya çıkmış, insanın kendi biyolojisine olan idraki flulaşmıştır. Dijitalleşme süreci insanı somut ile doğa ile olan bağlantısı zayıflamış durumdadır. Medyanın her yere yayılması yeni bir insanı kavrama biçiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özne artık aciz durumdadır. Bu acizliğin tarihçiliğe yansıması şu şekilde olacaktır: belgelere dayalı, doğruları ortaya çıkarmaya yönelik tarihçilik önemini kaybedecektir. İnsanın sabit olmayan durumlarla, tutarsızlıklarla var olup biçimlendiği bir dönemde yapay zekaların yazabileceği tarih metinleri ortaya çıkabilir. Tarihçilerin kişisel yetenekleri ön plana çıkması sözkonusudur. Modernizmde olduğu gibi tarihsel hakikatin varlığını kabul edip bunu ortaya çıkarmaya çalışan, metinsel olan yerine farklı tarihsel verilerden bir tarih inşa etme çabasında olan bir tarihçilik anlayışının yerleşmesi sözkonusudur. Tarihçinin kendi yeteneklerinin iktidarının, ulaşılabilir birtakım olgularla derinleştirilebileceği bir dönemden bahsetmek mümkündür. Merkezde artık olgular değil tarihçi vardır. Tarih bir kutsallık alanı olmaktan çıkmış durumdadır. Postmodern sonrası dönemde tarih artık bir şaka, oyun aracı, hakikati bulabileceğimize inanmadığımız bir alan haline gelmiştir.

Mustafa Alican

Trabzon'da dünyaya geldi. 2007 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2012'de Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunduğu "Bir Ortaçağ Şehri Olarak Meyyâfârikîn (Silvan)" başlıklı teziyle tarih doktoru oldu. 2013 yılında yardımcı doçent, 2016'da doçent oldu. 2012-2018 yılları arasında Adıyaman Üniversitesi Tarih Bölümü'nde çalıştı. 2008-2018 yılları arasında Tarih Okulu Dergisi'ni yönetti. Muş Alparslan Üniversitesi Selçuklu ve Malazgirt Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin (SEMAM) kurucu müdürü olarak görev aldı. Muş Alparslan Üniversitesi Tarih Bölümü Başkanı ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü olarak çalışmalarını sürdürmektedir.